

ДОВШЕ ПРАЦЮЄШ —

«Реформування системи пенсійного забезпечення в Україні в умовах фінансово-економічної кризи» — тема «круглого столу», що відбувся у Києві за участю представників Секретаріату Кабінету Міністрів, членів комітетів Верховної Ради з питань фінансів та банківської діяль-

ності, соціальної політики та праці, бюджету та у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, а також представників відповідних міністерств, Пенсійного фонду, роботодавців, профспілок, міжнародних експертів та інших структур. Його учасники порушували такі важливі аспекти, як

необхідність запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, уніфікація пенсійного законодавства, підвищення пенсійного віку для жінок, зміна тривалості трудового стажу тощо. Подаємо актуальні матеріали із засідання.

ВИРІВНЮВАТИ ПЕНСІЙНИЙ ВІК ПОТРІБНО

Елла ЛІБАНОВА,
директор Інституту
демографії
та соціальних
досліджень НАН
України, академік НАН
України:

— Кожна людина має усвідомити, що найголовніше — це людське життя, її розвиток. На жаль, буття українських пенсіонерів не безхмарне. Значна їх частина потерпає від бідності, а хтось — від відчуття соціальної несправедливості. Так, за статистичними даними 2008 року, рівень бідності та його співвідношення із середнім по країні становить 27,6 відсотка проти 27 відсотків у цілому.

Сьогодні в Україні ми побачили істотні розриви у пенсійних виплатах, тобто несправедливі моменти. Почну з того, що коефіцієнт заміщення заробітної плати 49,5 відсотка на 1 квітня і 54 відсотки на 1 січня 2009 року, на мою думку, завеликий. Максимальне співвідношення середньої пенсії та середньої заробітної плати, яке може бути забезпечене коштами Пенсійного фонду, визначається лише двома параметрами — ставкою внесків на загальнообов'язкове пенсійне страхування і співвідношенням пенсіонерів та платників внесків. З огляду на українську ситуацію, це співвідношення не може перевищувати 40 відсотків. Решту неминуче має фінансувати бюджет.

Справедливість солідарної складової системи пенсійного забезпечення досягається виключно за умови забезпечення солідарності різних груп пенсіонерів і різних поколінь, зокрема покоління працюючих і покоління пенсіонерів.

Деякі слова щодо солідарності в межах сукупності пенсіонерів. Існує принаймні три розриви в пенсійному забезпеченні:

1) гендерний розрив — середній розмір пенсій жінок становить 67 відсотків відповідного показника чоловіків — середня зарплата

75 відсотків; рівень бідності чоловіків пенсійного віку становить 24,5 відсотка, а жінок — 30,3 проти 26,3 і 27,8 відсотка серед усіх чоловіків та жінок відповідно; 42 відсотки пенсій за віком, які отримують жінки, є меншими за прожитковий мінімум;

2) розрив між містом та селом — середній розмір пенсій сільських жителів становить 75 відсотків відповідного показника городян (заробітна плата аграріїв становить 59,6 відсотка середньої за 2008 рік і 59,9 відсотка за січень-квітень 2009 року; рівень бідності серед пенсіонерів-селян становить 34,6 відсотка проти 23,3 відсотка серед пенсіонерів-городян і відповідно 38,2 і 21,5 відсотка серед усіх селян та городян);

3) розрив між пенсіями, що визначаються за різними законами — пенсії, призначені за «спеціальними» законами (для депутатів, державних службовців, науковців, журналістів, суддів тощо) у 1,5-1,5 разів перевищують звичайні пенсії за віком.

Не кращі справи у нас і щодо солідарності поколінь. Лише 74 відсотки зайнятих громадян сплачують пенсійні внески. Близько третини з них платять внески із заробітної плати в межах мінімального розміру. Приміром, ті, хто обрали спрощену систему оподаткування, сплачують фактично тільки половину мінімального внеску. Однак при виході на пенсію вони претендують на більшу виплату. А зайняті у неформальному секторі економіки (нелегальні трудові мігранти, зайняті в особистому селянському господарстві тощо) взагалі не охоплені пенсійним страхуванням.

Низький рівень солідарності між поколіннями

працівників і пенсіонерів нині зменшує доходи Пенсійного фонду, а в недалекому майбутньому вимагатиме додаткових видатків з державного бюджету для пенсійного забезпечення осіб, які не матимуть необхідного страхового стажу. Отже потрібно негайно докорінно міняти ситуацію в пенсійному законодавстві. Зазначу, що я є прихильником підвищення пенсійного віку та тривалості необхідного стажу, особливо для жінок. І хоч це непопулярний захід, проте потрібний.

В умовах світової фінансової кризи варто, на мою думку, запровадити обмеження пенсій працюючим пенсіонерам, а також обмежити можливості набуття дострокового права виходу на пенсію. У другому випадку йдеться про те, що лише три країни в світі (Білорусь, Росія та Україна) компенсують зайнятості у шкідливих та небезпечних умовах праці достроковим набуттям пенсійних прав — решта країн обмежують тривалість такої зайнятості запобіганням нанесення шкоди здоров'ю працюючих.

Не можна зволікати і з підготовкою до запровадження загальнообов'язкової складової пенсійної системи (так званого II рівня), зокрема з визначенням стартових параметрів, наприклад інвестування та вимог до адміністратора/адміністраторів. Як свідчить український досвід, підготовка нормативної бази триває 1,5-2 роки, отже якщо розпочинати цей процес після прийняття відповідного рішення народними депутатами, реальне запровадження II рівня відбудеться значно пізніше. Вкрай потрібним є також сприяння розвитку III рівня, зокрема професійних пенсійних фондів для працівників, зайнятих у шкідливих умовах праці.

На відміну від періоду стрімкого економічного зростання, економічна криза, всупереч поширеній думці, є періодом, максимально сприятливим для такого роду діяльності. Отже, не варто втрачати ці можливості.

Олена ГАРЯЧА,
заступник міністра праці
та соціальної політики:

— Пенсійна реформа в Україні рухається у правильному напрямку і не потребує кардинальних змін, але бажано, щоб якнайшвидше був запроваджений другий рівень пенсійної системи.

Щодо підвищення пенсійного віку, то підкреслюю, що доки благополуччя та

КУРС НА РЕФОРМИ ПРАВИЛЬНИЙ

тривалість життя в Україні будуть на такому низькому рівні, питання підвищення пенсійного віку має бути закрито. Оскільки несправедливо, щоб людина все життя сплачувала пенсійні внески, а, вийшовши на пенсію, отримувала виплати лише декілька років.

Одним із шляхів покращення цієї ситуації є запровадження обов'язкового медичного страхування. Це сприятиме збільшенню тривалості життя, а відтак стане стимулом для пенсіонерів робити внески до недержавних пенсійних фондів.

Повної диференціації пенсій можна досягти лише після впровадження другого рівня пенсійної системи, а саме введення загально-

обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Адже це дасть змогу значно підвищити пенсію людям з високим рівнем доходів та великим стажем, чого важко досягти використовуючи лише солідарну систему. До того ж останні соціологічні дослідження доводять, що громадяни підтримують запровадження накопичувального пенсійного страхування.

Зазначу, що процес позитивних змін у соціальній сфері не зупиняється. Ми йдемо, хоч і поступово, але вперед — шляхом покращення соціального забезпечення, і здійснення пенсійної реформи є одним з головних завдань уряду на цьому шляху.

ГРОШІ НА «СТАРІСТЬ»: ВИПРОБУВАННЯ КРИЗОЮ

Анна НЕЧАЙ,
доктор юридичних наук,
міжнародний експерт з питань пенсійної реформи:

— В Україні існує два рівні тривірневої пенсійної системи: обов'язкове пенсійне страхування (перший рівень) та добровільне пенсійне забезпечення (третій рівень). Постає питання: що буде з ПФУ та НПФ під час фінансово-економічної кризи?

Фінансова стійкість ПФУ залежить від балансу його надходжень та видатків. ПФУ за своєю економічною природою є «солідарним фондом»: поточні надходження (обов'язкові платежі сьогодшніх юридичних осіб та працівників) забезпечують виплату поточних зобов'язань (пенсій нинішнім пенсіонерам). Тому скорочення робочих місць і обсягів фонду заробітної плати безпосередньо та негативно впливає на фінансовий стан ПФУ. Отже, солідарний пенсійний фонд більше потерпає від економічної кризи, ніж від фінансової.

Фінансова стійкість добровільних пенсійних накопичень НПФ (третій рівень пенсійної системи України) залежить від результатів інвестування коштів (управління активами НПФ) та ретельного обліку коштів таких фондів. Ефективне управління активами НПФ, у свою чергу, залежить від можливості компаній з управління активами швидко та правильно реагувати на зміну вартості активів НПФ на фондовому ринку. Під час фінансово-економічної кризи вартість активів НПФ залежить від того, що відбувається з банківськими депозитами, акціями, облигаціями та іншими видами активів, у які інвестуються

кошти НПФ. Отже, фінансовий стан НПФ стає «заручником» кризи фінансових ринків та банківської системи, іншими словами — більше «відчуває» фінансову кризу, ніж економічну.

Ось чому поєднання обов'язкової солідарної (перший рівень) та обов'язкової накопичувальної (другий рівень) пенсійної системи вважається найбільш «фінансово стабільним» з точки зору захисту інтересів майбутніх пенсіонерів: забезпечується найбільша диверсифікація ризиків утрати коштів у періоді фінансово-економічних криз. Але в Україні поки що не запроваджено другий рівень пенсійної системи. Тим паче, виникли суперечки з приводу того, чи запроваджувати його взагалі на тлі фінансово-економічної кризи?

Ми проаналізували досвід країн, які вже запровадили другий рівень пенсійної системи. Якщо брати показники інвестиційної доходності лише за 2008 рік, то накопичувальні пенсійні фонди у Чилі, Мексиці, Перу, Естонії, Угорщині, Литві, Польщі й Словаччині показують зменшення загальної вартості своїх активів через відсутність інвестиційних доходів та прямого падіння вартості

деяких видів активів цих фондів. Але якщо подивитися середні показники інвестиційної доходності цих фондів у названих країнах за останні 10-15 років, то вони всі є позитивними: приріст коштів за рахунок їх інвестування коливається від 4 до 14 відсотків, що перевищує показники інфляції у відповідних країнах. Отже, практика підтверджує справедливість теорії: довготривалість пенсійних інвестицій справді захищає пенсійні кошти від знецінення.

Намагаючись посилити захист коштів пенсіонерів, уряди названих країн запроваджують різні тимчасові заходи. Так, у Литві тимчасово призупинено обов'язкові внески до накопичувальних пенсійних фондів (і продовжуються внески лише у солідарний пенсійний фонд країни). Уряд Угорщини також думає про такий тимчасовий захід. Уряд Чехії діє навпаки, серйозно обговорюючи прискорення запровадження другого рівня пенсійної системи, щоб скористатися тимчасово низькою вартістю активів, в які можна вкладати пенсійні кошти.

А що ж робити Україні? Ми вважаємо, що їй потрібно прискорити заходи щодо запровадження другого рівня пенсійної системи. Для цього негайно треба створити правову базу, без якої неможливо завершити інституційну та технічну підготовку до запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи страхування. Верховна Рада має якомога скоріше прийняти закон, у якому чітко визначилися б права та обов'язки всіх державних інституцій, задіяних у роботі другого рівня пенсійної системи.

Прогноз демографічної ситуації в Україні до 2050 року*

↓ Зменшення населення у віці 18-59 років:

2007 рік - 28,5 млн.чол. ↓ 44%
2050 рік - 16,1 млн.чол.

↑ Збільшення населення у віці понад 60 років

2007 рік - 9,5 млн.чол. ↑ 27%
2050 рік - 12,0 млн.чол.

*За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2007 р.

БІЛЬШЕ МАЄШ

РИНОК ПОСЛУГ: ЯК НЕ ВТРАТИТИ МІЛЬЯРДИ ГРИВЕНЬ

Андрій БАХМАЧ,
адвокат,
Українська асоціація
адміністраторів
пенсійних фондів:

— Сьогодні регулятори фінансових ринків (Національний банк України, Держфінпослуг, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку) згідно з чинним законодавством поєднують функції регулювання та нагляду фінансових ринків. На практиці таке суміщення викликає низку проблем.

Перша проблема стосується пріоритетності нагляду над регулюванням. Тобто створюються такі «правила гри», ніби регулювання ринку має другорядне завдання, бо не вирішує питання окремих споживачів фінансових послуг.

Внаслідок таких підходів регулювання здійснюється за залишковим принципом. Зрештою, загальна ситуація та перспективи розвитку на будь-якому ринку залежать саме від того, наскільки якісно створені умови роботи на ринку й чітко встановлені вимоги до тих, хто на ньому працює. Тож єдиною умовою розв'язання цієї проблеми є розмежування регулювання та нагляду. Якщо не вирішити це питання, то завжди існуватиме залежність органів регулювання на кшталт Держфінпослуг та ДКЦПФР від позицій суб'єктів ринку, які регулювання й надалі залишатиметься досить низкою.

Відокремлення регулювання від нагляду дасть

змогу уніфікувати основні засади діяльності на різних фінансових ринках, що наблизить Україну до ЄС.

Крім того, розмежування функцій регулювання та нагляду дасть змогу чітко й централізовано контролювати ефективність нагляду за діяльністю фінансових ринків. Таким контролером виступає орган регулювання, який постійно перевіряє, чи спроможний орган нагляду забезпечити виконання встановлених органом регулювання «правил гри» на ринках.

Щоправда, розмежувати функції регулювання та нагляду по всіх фінансових ринках одночасно буде складно. Тому потрібно зосередитись на напрямках, де таке суміщення є найбільш болючим.

Йдеться про ринок накопичувального пенсійного забезпечення другого і третього рівнів. Нагляд тут здійснюють одночасно і НБУ, і ДКРРФП, і ДКЦПФР. Дії регуляторів

у цій галузі не скоординовані саме тому, що відсутній єдиний центр встановлення стандартів роботи. Таким центром може виступити Міністерство праці та соціальної політики.

Розвиток накопичувальної складової пенсійної системи України має велике соціальне значення. Система недержавного пенсійного забезпечення є підґрунтям для запровадження другого рівня пенсійної системи, насамперед, підґрунтям технологічним, на якому відпрацьовуються процедури адміністрування пенсійних внесків та виплат, а також облікові.

Утім, НПЗ — самодостатній окремий рівень пенсійної системи, якому конче потрібна державна підтримка. Вона повинна бути активізована шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з боку держави.

Розпорощена система регулювання та нагляду за ринком НПЗ недостатньо ефективна, навіть між окремими регуляторами виникають суперечки. Прикладом цього є зволікання із запровадженням більш прозорих та ефективних механізмів діяльності недержавних пенсійних фондів, таких як використання в персоналізованому обліку механізму одиниці пенсійних внесків. Закріплення загальної координуючої функції за роботою накопичувальної складової пенсійної системи України за

Мінпраці зробить поштовх до запровадження другого рівня пенсійної системи.

Що втрачає Україна, відкладаючи на невизначений термін запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування?

По-перше, створюється бомба уповільненої дії у вигляді поступового занепаду дотаційної розподільчої солідарної пенсійної системи. Враховуючи несприятливі демографічні перспективи України, механізм цієї бомби з кожним роком прискорюватиметься.

Тож, рано чи пізно, це рішення потрібно буде приймати, і чим далі воно відкладатиметься, тим важче відбудуватиметься перехід до нової пенсійної системи, оскільки сплата внесків до Накопичувального фонду знизить відрахування до солідарної пенсійної системи, що і передбачено законодавством.

По-друге, втрачається потужний внутрішній інвестор у вигляді суб'єктів другого та третього рівнів пенсійної системи України. Нині близько 610 мільйонів гривень становлять чисті активи недержавних пенсійних фондів. При цьому всі надходження до недержавних пенсійних фондів розміщені виключно в активи національного походження (українські банки, цінні папери українських емітентів та ін.).

І останнє. Зволікаючи із запровадженням пенсійної системи другого рівня, ми втрачаємо мільярди гривень, що можуть бути інвестовані в українську економіку, український фондовий ринок. Суттєвий поштовх для його розвитку в умовах світової фінансово-економічної кризи може надати лише справжній потужний інституційний інвестор, чим в усьому світі є пенсійні фонди.

УКРАЇНКИ Б'ЮТЬ СВІТОВИЙ РЕКОРД

Марчін СВЕНЧИЦКІ,
директор Аналітично-
дорадчого центру
Блакитної стрічки
ПРООН в Україні:

— Наведу власні аргументи із запровадження накопичувальної пенсійної системи. По-перше, у ній індивідуальні накопичувальні рахунки полегшать розв'язання проблеми нестачі коштів для виплати пенсій, оскільки працівники будуть зацікавлені вийти з тіньової економіки й працювати офіційно, а відтак відраховувати й більше коштів. І чим довше вони працюватимуть, тим більше коштів акумулюватимуться на їхніх рахунках.

По-друге, питання підвищення віку при виході на пенсію має певні переваги, особливо для жінок. Як відомо, вони живуть на пенсії 25 років, а це довше, ніж жінки багатьох країн Європи. Більше того, період перебування на пенсії порівняно з періодом трудової активності жінок в Україні набагато вищий, ніж у будь-якій країні світу — 7,1 року на 10 років праці. Це світовий рекорд, оскільки в середньому такий показник в інших країнах становить 4-5 років в пенсії до 10 років роботи, а максимум — 6,5 року.

Щодо політичних мотивів пенсійної реформи, наприклад Польщі можу сказати, що політики припинили популістську гру навколо цієї теми, оскільки основні причини, які вимагають підняття віку, — демографічні чинники, які є політично нейтральними. У цьому аспекті політики прислухалися до експертів, які одногласно вказували на те, що поточна система несправедлива й призводить до кризи публічних фінансів.

Погоджуюсь із Е. Лібановою в тому, що пенсійна система в Україні не зовсім справедлива. Окремі категорії громадян мають надто високі пенсії, які сягають 15 тис. грн і більше. Але потрібно змінити механізм призначення пенсій для нових пенсіонерів. Що ж стосується нинішніх пенсіонерів, то занадто високі пенсії можна регулювати через механізм індексації. Так, індексація пенсії на рівень зростання заробітної плати або цін (інфляції) може здійснюватися у повному обсязі лише для тих пенсіонерів, розмір пенсій яких не перевищує середній розмір пенсій по країні у два рази. Для тих, у кого пенсія вища за середню пенсію удвічі, індексація здійснюється в повному обсязі лише для тієї частини пенсії, що не перевищує цей поріг, а інша частина пенсії, що перевищує подвійний розмір середньої пенсії по країні, повинна індексуватися не більш ніж на 20 відсотків від коефіцієнта індексації. Такий підхід поступово вирівняє в країні несправедливий розрив між пенсіями.

Очікувана тривалість життя в офіційному віці виходу на пенсію

Країни	Вік виходу на пенсію		Тривалість життя	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Бельгія/Британія	65	60	15,7	23
Італія	65	60	16,9	24,9
Німеччина	65	65	16,8	20,9
Польща	65	60	14	22
Словаччина	62	62	15	18
США	67	67	15,2	17,7
Угорщина	62	61	16	20
Україна	60	55	14,12**	25,19*16**
Франція	60	60	20	26
Чехія	63	63	15,9	19,2
Швейцарія	65	65	17,4	20
Японія	65	65	18,2	23

Дані ООН, СЕОП * - тривалість життя у 60 р., ** - тривалість життя у 65 р.

МОВОЮ ЦИФР

Протягом 2008 року органами Пенсійного фонду призначено пенсії понад 653 тис. громадянам.

Проведено 12 масових перерахунків пенсій.

Наймасовіші перерахунки, що проводилися торік, стосувалися, перш за все, застосування показника середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України за 2006 рік (928,81 грн) та збільшення величини оцінки одного року страхового стажу з 1 до 1,2 відсотка з 1 січня та до 1,35 з 1 жовтня. Щокварталу проводилися перера-

хунки пенсій у зв'язку із зміною прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Такі перерахунки пенсій проведені 12,9 млн пенсіонерам.

Відповідно до частини 4 ст. 42 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» понад 1 млн пенсіонерам проведені перерахунки пенсії з урахуванням стажу та заробітної плати після призначення (перерахунку) пенсії.

Внаслідок проведених перерахунків розмір пенсії збільшився з 591 грн у грудні 2007-го до 895 грн у грудні 2008 року, або на 51 відсоток.